

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Навчально-науковий інститут філології

Кафедра зарубіжної літератури

**ОБРАЗ ПІДЛІТКА З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У РОМАНІ ЛІЗИ
ТОМПСОН «ХЛОПЧИК ЗОЛОТА РИБКА»**

Кваліфікаційна робота
студентки IV курсу бакалаврату
освітньої програми,
**«Зарубіжна література та англійська мова:
теорія і методика навчання»,**
спеціальність – 014.02 Середня освіта
ДАНЬКО Ірини Олегівни

Науковий керівник:
к. філол. н., доц. Наталія ЛЮБАРЕЦЬ

Рецензент:
д.філол.н., проф. Лідія МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА

Засвідчую, що у цій бакалаврській роботі
немає запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка _____

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри зарубіжної літератури

№ ____ від « ____ » _____ 20__ р.

завідувач кафедри _____

д.філол.н., проф. Лілія МІРОШНИЧЕНКО

Київ — 2024

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ABSTRACT	Ошибка! Закладка не определена.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНА ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ	9
1.1. Особливості сучасної підліткової літератури	9
1.2. Інклюзивні наративи в підлітковій літературі	18
Висновок до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В РОМАНІ ЛІЗИ ТОМПСОН «ХЛОПЧИК ЗОЛОТА РИБКА»	23
2.1. Герой з особливими потребами в системі персонажів роману	23
2.2. Проблема самотності головного героя	28
Висновок до розділу 2	32
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ РОМАНУ ЛІЗИ ТОМПСОН «ХЛОПЧИК ЗОЛОТА РИБКА» У ЗАКЛАДАХ ЗСО	34
3.1 Перспективи включення роману до шкільної програми	34
3.2 Конспект уроку позакласного читання	40
Висновок до розділу 3	46
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	49
ДОДАТОК А	53
ДОДАТОК Б	54

АНОТАЦІЯ

випускної кваліфікаційної роботи, виконаної на тему:
ОБРАЗ ПІДЛІТКА З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У РОМАНІ ЛІЗИ
ТОМПСОН «ХЛОПЧИК ЗОЛОТА РИБКА»

Випускна кваліфікаційна робота присвячена всебічному аналізу образу підлітка з особливими потребами, на прикладі роману Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка». Обсяг роботи включає в себе три розділи.

Перший розділ сфокусований на аналізі сучасної підліткової літератури, подана історія жанру, представлені найвідоміші твори з їхнім літературознавчим потенціалом. Також були представлені інклюзивні наративи. Вони відіграють особливу роль у відображенні різноманітності та рівності, створюють можливості для представлення різних соціальних і культурних груп, у тому числі з особливими потребами.

Другий розділ включає в себе дослідження та аналіз самого роману Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка». Було вивчено та описано проблему самотності, яка досліджується в контексті головного героя роману «Хлопчик Золота Рибка». Описана проблема самотності, яка досліджується в контексті головного героя роману «Хлопчик Золота Рибка», звертаючи увагу на фактори, які призводять до цієї самотності та її наслідки для героя.

У третьому розділі розглянуто методичний потенціал даного роману. Дійшли до висновку, що роман буде доволі корисним як для підлітків, так і їхніх батьків та вчителів. Було розроблено методичні рекомендації для вивчення роману Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка» на уроках з зарубіжної літератури у закладах загальної середньої освіти, зокрема враховуючи особливості аудиторії, можливості інтерактивного аналізу та сприяння розвитку емпатії та розуміння різноманітності. Оцінено місце та роль інклюзивної літератури у шкільній програмі, а також визначити перспективи внесення роману «Хлопчик Золота Рибка» до шкільної програми, зокрема в контексті підвищення соціальної

свідомості, сприяння толерантності та розуміння особливостей індивідуального розвитку.

Ключові слова: підліткова література, інклюзивний наратив, «Хлопчик Золота Рибка», Ліза Томпсон, методичні рекомендації, літературознавство, інклюзія.

ABSTRACT

of final qualification work performed on the topic:

«THE IMAGE OF A TEENAGER WITH SPECIAL NEEDS IN LISA THOMPSON'S *THE GOLDFISH BOY*»

The graduation thesis is devoted to a comprehensive analysis of the image of a teenager with special needs, using the example of a novel. The volume of work includes three sections.

The first chapter is focused on the analysis of modern adolescent literature, the history of the genre is presented, the most famous works with their literary potential are presented. Inclusive narratives were also presented. They play a special role in reflecting diversity and equality, create opportunities for representing different social and cultural groups, including those with special needs.

The second chapter includes research and analysis of Lisa Thompson's novel *The Goldfish Boy* itself. The problem of loneliness, which is explored in the context of the main character of the novel *The Goldfish Boy*, was studied and described. The problem of loneliness is described, which is studied in the context of the protagonist of the novel *The Goldfish Boy*, paying attention to the factors that lead to this loneliness and its consequences for the hero.

The third chapter examines the methodological potential of this novel. We came to the conclusion that the novel will be quite useful for both teenagers and their parents and teachers. Methodical recommendations were developed for studying Lisa Thompson's novel *The Goldfish Boy* in foreign literature lessons in general secondary

education institutions, in particular, taking into account the characteristics of the audience, the possibility of interactive analysis and the promotion of empathy and understanding of diversity. The place and role of inclusive literature in the school curriculum is evaluated, as well as to determine the prospects of introducing the novel *The Goldfish Boy* into the school curriculum, in particular in the context of raising social awareness, promoting tolerance and understanding the peculiarities of individual development.

Keywords: adolescent literature, inclusive narrative, *The Goldfish Boy*, Lisa Thompson, methodical recommendations, literary studies, inclusion.

ВСТУП

Сучасна інклюзивна література грає важливу роль в літературознавчому процесі. Варто зазначити, що вона не існує як окремий літературним напрям, а охоплює ряд різних явищ. Наразі ми формуємо культуру сприйняття такої літератури, що є активною просвітницькою роботою.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до інклюзивної літератури. Цільовою аудиторією прийнято вважати не лише підлітків чи дітей, а й вчителів, батьків, психологів тощо. Якісна інклюзивна література запобігає отриманню молодими читачами неправдивих розумінь чи аналізу про власний досвід і допомагає боротися з негативною дезінформацією, яку вони отримують від суспільства. Вона охоплює художню літературу, публіцистичні історії, графічні романи, романи у віршах, поезію та багато інших жанрів, які висвітлюють пригоди і досвід персонажів з різними характерами, включаючи людей усіх рас, членів ЛГБТ+ спільноти, людей з різноманітними здібностями і різного рівня соціально-емоційного благополуччя тощо.

Застосування інклюзивної літератури в навчанні може стати одним із центральних елементів соціалізації дітей з особливими потребами в суспільстві. У традиційних класах закладів загальної середньої освіти читання таких творів може сприяти вихованню поваги до прав людини через обговорення складних соціальних питань.

Інклюзивна література надає учням дзеркала, вікна та розсувні скляні двері, щоб учні могли побачити себе, розпізнати особистість, відмінну від своєї, і увійти в новий світ розуміння та співпереживання іншим.

Новизна дослідження полягає у зверненні до аналізу твору, який нещодавно був перекладений українською мовою і досі не постав об'єктом вивчення вітчизняних літературознавців.

Мета дослідження – виявити та обґрунтувати літературознавчий, педагогічний та культурний потенціал інклюзивного твору в літературно-освітньому просторі, визначити потенціал інклюзивного твору у формуванні

інклюзивної культури в Україні на уроках зарубіжної літератури на прикладі роману Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка».

Відповідно до мети були сформовані такі **завдання**:

- проаналізувати сучасний стан розвитку підліткової літератури;
- з'ясувати місце інклюзивних наративів у сучасній підлітковій літературі;
- проаналізувати образ підлітка з особливими потребами у романі Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка», зосереджуючись на його взаємодії з іншими персонажами та внутрішній психологічній складності;

- розкрити проблему самотності головного героя роману «Хлопчик Золота Рибка», звертаючи увагу на її причини й наслідки, розглянути літературні засоби, якими це показано в романі.

- розробити методичні рекомендації для вивчення роману Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка» на уроках зарубіжної літератури у закладах ЗСО, зокрема враховуючи особливості аудиторії, можливості інтерактивного аналізу та сприяння розвитку емпатії та розуміння різноманітності.

- оцінити місце та роль інклюзивної літератури у шкільній програмі, а також визначити перспективи внесення роману «Хлопчик Золота Рибка» до шкільної програми;

- сформулювати рекомендації щодо покращення інклюзивного простору в школі та подолання проблем його реалізації, зокрема шляхом впровадження літературних творів, які сприяють інклюзивності та розумінню різноманітності.

Об'єктом дослідження є роман Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка».

Предмет дослідження – інклюзивність в образі підлітка з особливими потребами та його психологічна глибина у романі Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка».

Методи дослідження охоплюють комплекс підходів, проведеними серед яких є контекстуальний метод, метод глибинного читання, інтердисциплінарне вивчення проблеми інклюзивності в освітньому середовищі та художній літературі.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 37 позиції, з них іншомовних – 8, та двох додатків.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНА ПІДЛІТКОВА ЛІТЕРАТУРА: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

1.1. Особливості сучасної підліткової літератури

За останні кілька десятиліть з'явилася низка класичних шедеврів європейської молодіжної літератури, які мали безпосередній вплив на особливості психологічного розвитку сучасної молоді.

Для цих творів характерна суб'єктивна структура, в якій автор входить у свідомість молодої людини, що виступає в ролі оповідача, і забезпечує схожість авторського стилю мовлення зі стилем мовлення персонажів. Це створює ефект відсутності дорослих у спілкуванні молодого читача з книгою. Young adult – це література, побудована навколо читачів, і не просто читачів, а саме молодих читачів. Головне, що відрізняє таку літературу, – це те, що її зміст завжди описує процес розвитку головного героя.

У сучасній підлітковій літературі для дорослих існує широке розмаїття жанрів. Також спостерігається тенденція до поєднання різних жанрів в одному творі. Активно створюються нові жанрові світи. Суспільство стикається з труднощами у розумінні класичних літературних творів молоддю, а особливістю сприйняття літературних творів молодими читачами є ототожнення літературної тематики з проблемами внутрішнього світу молодих людей, що відображає проблеми сучасної молоді.

Термін «Young adult» стосовно літератури вперше використала у 1802 році англійська письменниця та літературний критик Сара Тріммер. У своєму журналі «The Guardian of Education» Тріммер розрізняла літературу для дітей (до 14 років) і літературу для молоді (14-20 років). Упродовж XIX століття було опубліковано багато творів, які позначили літературу для молоді. Цей напрям отримав назву «белетристика для молоді» [19, с. 8].

Яскравими прикладами такої літератури є «П'ятнадцятирічний капітан» і «Діти капітана Гранта» Жуля Верна, «Принц і бідняк» і «Пригоди Гекльберрі

Фінна» Марка Твена, «Олівер Твіст» Чарльза Діккенса, «Веверлі» Вальтера Скотта. Проте більшість з цих творів були орієнтовані на досить зрілу читацьку аудиторію.

Відома письменниця Т.Г. Габбе писала про особливий вплив книг для молоді: «Можливо, одні з найважливіших труднощів підліткового віку полягають у тому, що ті, хто готові боротися, любити, жертвувати собою, жадібно й інтенсивно шукають можливості виправдати цю готовність і використати свою зростаючу силу. Це для того, щоб відчутти власну стійкість, безстрашність, щедрість, проникливість і безкорисливість. Ось чому вони [підлітки] з великою цікавістю беруть до рук книгу. У книжках вони знаходять моменти, які можуть застосувати до своїх різноманітних духовних сил» [31]. Герої книг скеровують поведінку молодих людей, допомагають їм розібратися у собі, показують ситуації, у яких їхні проблеми здаються несуттєвими.

З іншого боку, психологи, лінгвісти та педагоги відзначають зниження інтересу сучасної молоді до читання та літературознавства в підлітковому віці. Згідно з останніми дослідженнями зниження інтересу школярів до читання починається з 10 років, у ранньому підлітковому віці. Це може бути пов'язано з низкою факторів, серед яких менша кількість часу, що приділяється літературній освіті (порівняно з початковою школою) та складність літературних творів, що вивчаються. Класичні твори, безумовно, повинні входити до шкільної програми з літератури, але підліткам часто буває об'єктивно складно їх зрозуміти.

Все ж, мабуть, головне те, що твори для молоді повинні мати елементи сучасності, цікавості, безперервності життя і знайомства, які важливі для читачів і резонують з молоддю. Тому, як зазначає Т.Г. Габбе у своїй статті «Про шкільні історії та їхніх читачів», інтерес до читання має підтримуватися сучасною літературою для молоді: Якими б гарними і пізнавальними не були книги про людей минулого, не вони гостро необхідні дітям.

Таким чином, одна з психологічних особливостей сприйняття книг молодими людьми проявляється в їхній «зосередженості на особистості». Це також впливає на вибір книг певного жанру [32, с. 145].

Старші покоління орієнтовані на книги з минулого, історичні жанри та мемуари. Твори для молодого покоління повинні відображати тип свідомості сучасної та новітньої людини і піднімати питання, актуальні для сучасної молоді.

Термін «література для молоді» виник на початку ХХ століття. У широкому літературному світі термін з'явився завдяки цинічній руці Джона Стівенсона під час Другої світової війни. Вперше термін був використаний у культурологічному дослідженні Стівенсона «Отроцтво – поезія молодіжної культури, 1845-1945». У той час воєнне покоління швидко дорослішало, а перехід від дитинства до дорослості прискорювався, що зробило цей час важливим періодом для молодіжної літератури. У той час ця робота виокремилася у самостійний напрям.

Потім цей напрям завоював ринок молодіжної, підліткової, дитячої та юнацької художньої літератури в 1990-х роках. Ці твори почали читати не лише молоді люди, а й дорослі, зокрема батьки з дітьми. По-перше, вони були захоплені цими творами, а по-друге, намагалися зрозуміти «дорослих дітей» [36, с. 130].

У 1990-х роках, з появою «Саги» та серії «Гаррі Поттер», молодіжна література для дорослих набрала ще більшого розмаху, а романи Джоан Ролінг підкреслили певну норму, на якій базується ця молодіжна література. Авторці вдалося знайти головного героя і провести його через історію зростання, самопізнання та протистояння з однолітками і дорослим світом.

У Європі Young Adult Literature взаємодіяла із соціальною прозою. Багато творів цього молодіжного жанру вийшли з «дорослих романів» або розвинулися з них. Першими серед «джерел» згадуються романи Діккенса та Гюго.

Young adult literature, за визначенням Джона Г. Бушмена, яке він наводить у статті «Молодіжна література для дорослих у класі - чи є вона такою?», – це література, яка відповідає на питання, поставлені в молодому віці, яка зосереджується на пошуку себе і таким чином веде до самовизначення.

Майкл Карт аналізує історію концепції підліткового віку (Michael Cart, 2010). За його словами, науковці почали виокремлювати цей вік як самостійну

стадію розвитку у 1904 році, а сучасні наукові та літературні джерела поєднують старіше поняття підліткового та передпідліткового віку.

Концепція літератури для молоді виникла під впливом двотомної праці американського психолога і педагога Гренвіла Стенлі Холла «Підлітковий вік» [докладніше див. 28].

Молодь також цікавиться книжками з гострими сюжетами, цікавими історіями та художньою цінністю. Це дозволяє їм перейти до літератури, де гострота переходить у площину моральних та соціальних конфліктів і навіть філософських здобутків. Таким чином вибудовується система навчання і розвитку від більш цікавої літератури до літератури, яка здається менш цікавою, але є глибшою за змістом і конфлікти якої беруть свій початок у світі дорослих [7, с. 34].

Передусім підліткам потрібні книги, які вирішують проблеми підліткового віку, розкривають світ сучасної свідомості, вчать відповідальності та співчуття, містять якомога більше «поживи для душі і розуму» [28, с. 20].

Серед творів сучасних українських письменників, які пишуть про життя молодих людей такими, якими вони є, можна назвати «Не такий» Сергія Гридіна, «Школярка з передмістя» Оксани Думанської, «Кав'ярня на розі» Оксани Сейко, «Інший дім» Оксани Луцевської, «Арсен» Ірен Родубудко - це лише деякі з багатьох творів у цій галузі.

Літературознавці Т. Долбенко, Л. Драплюк, М. Знищенко, Т. Петелько, О. Прядко, Т. Пилипенко у своїх працях зверталися до проблеми читання молоді в національній літературі, її потреб і запитів, смаків та уподобань, мотивів і заперечень щодо книжки; в Україні у XIX – XX ст. Функціональні умови та тенденції виробництва книг для юнацтва в Україні XIX – XX ст. були предметом дослідження таких вітчизняних дослідників, як О. Іванченко, Г. Корнева, О. Литвиненко, Н. Марченко.

Поняття «молодіжна література» розвивалося в європейському культурному просторі з кінця 19 століття і остаточно матеріалізувалося в 1950-х роках з виходом у світ роману Дж. Селінджера «Ловець у житті».

Значного розвитку жанр молодіжного роману набув на початку 21-го століття: У 2010-х роках вийшла низка високо художніх книжок, від «Провини зірок» Джона Гріна до «Дерева брехні» Френсіс Гардінг. Остання отримала премію Коста за найкращу дитячу книгу 2015 року. Золота доба молодіжної літератури для дорослих також породив фантастичні епопеї, такі як серія «Сутінки» та «Голодні ігри». Такі книги базуються на шаблонних сюжетах і великих обсягах тексту. У такий спосіб написані, наприклад, твори Керолайн Кін. Цей псевдонім використовувала група авторів, які створювали історії про Ненсі Дрю, починаючи з 1930-х років. До початку 2010-х років літератури такого жанру було продано мільйони примірників. Трилогія Вероніки Рот «Дивергент», дія якої відбувається в постапокаліптичному Чикаго, була продана накладом 6,7 мільйонів примірників між 2011 і 2013 роками. Такий успіх – рідкість у видавничому світі.

Як уже згадувалося вище, дорослі читачі також цікавляться молодіжною літературою: У 2012 році Publishers Weekly опублікував дослідження, яке показало, що 55% книжок для молоді купують дорослі. З них 78 відсотків – це дорослі, які купують молодіжні книжки для власного користування. Більшість книг для молоді (28%) купують люди у віці 30-44 років.

Для молодіжної літератури характерною рисою є «дзеркальна» оповідь – розповідь історії з точки зору однолітка. Це пов'язано з тим, що за думками юного оповідача про життя, проблеми та страхи хлопців і дівчат стоїть оцінка дорослого автора. Оцінки неприхованого оповідача-підлітка знайомі й близькі читачеві. А читання молодіжної книги з відкритим наратором можна порівняти з візитом до психолога.

На думку літературних критиків, 14-річний підліток хоче бачити світ таким же прекрасним, як у дитинстві, але розгубленість у виборі ставлення до світу не обов'язково призводить до справжньої краси себе. І головною метою таких досліджень є пошук шляхів досягнення вічної краси і гармонії у світі. Молода людина усвідомлює, що добро і зло існують, і що вона повинна прислухатися до

кращого в собі. У цьому випадку стає зрозумілим значення читання: це джерело досвіду і шлях до себе. У процесі читання дуже важливим є мислення [7, с. 35].

Як зазначає письменниця Олена Рижко: «Літературний жанр молодіжної літератури є відносно новим як в Європі, так і в Україні і стрімко розвивається, знайомлячи читачів з новими молодими іменами та відкриваючи невідомі напрямки таланту авторів.

Він також дозволяє розкрити таланти авторів, які раніше були активними лише на дорослому полі. Здатність авторів писати в широкому спектрі жанрів, таких як пригоди, романтика, фентезі, історія, детектив, нові технології тощо, перетворила відносно вузький жанр книг для молоді в один з найпопулярніших літературних трендів століття за останні кілька років. Тому що дорослі теж хочуть читати такі книжки» [23].

Дослідники також відзначають певну стереотипність у зображенні молоді. «Основна складність, як і раніше, полягає в тому, що більшість авторів бачать своїх героїв середньостатистичними дітьми з багатьма труднощами, пов'язаними з їхнім віком. Автори не намагаються розпізнати особливі характеристики своїх персонажів, навпаки, вони підкреслюють, що таких дітей багато і що їхні труднощі відомі всім» [3, с. 25]. Усі образи дітей у літературі схожі між собою. Єдина відмінність полягає в їхній біографії. Тому можна сказати, що образ дитини в молодіжній літературі не є самодостатнім. Він привертає увагу письменників як явище з типовими поведінковими особливостями та конкретними ситуаціями.

Суб'єктивна структура прикметна тим, що автор входить у свідомість молодої людини, яка розповідає історію, а стиль мовлення автора подібний до стилю мовлення персонажів. Це створює ефект, ніби дорослий відсутній у спілкуванні молодого читача з книгою. Young adult literature – це література, побудована навколо читачів, і не просто читачів, а саме молодих читачів. Питання впливу європейської літератури для молоді має значний вплив на формування, свідомість та подальше життя молодих людей і тому є важливим на даному етапі розвитку науки.

Сучасна підліткова література включає в себе широке розмаїття жанрів. Також спостерігається тенденція до поєднання різних жанрів в одному творі. Активно створюються нові жанрові світи. Характерною особливістю сприйняття літературних текстів читачами-підлітками є ототожнення літературної тематики з проблемами внутрішнього світу молоді людини.

Успішні тенденції стають модними і визначають вектор розвитку літератури. Наприклад, тренд на фентезі, що понад 20 років поширюється в сучасній українській та інших національних літературах певною мірою спровокований популярністю роману Джоан Ролінг про Гаррі Поттера. Про модний характер казкових образів давно свідчить їхня популярність, впізнаваність і поширеність у культурних дискурсах різних країн, як у літературі, так і поза нею (Вінні-Пух, Попелюшка, Аліса, Пітер Пен). З часом тенденції можуть втрачати або набувати більшої популярності в національній літературі. У будь-якому випадку, важливим аспектом тренду є успіх твору у читачів. Адже, як зазначала Маргарет Мід, ми живемо в постформативній культурі, в якій не лише діти вчаться у дорослих, а й дорослі вчаться у дорослих.

За словами Емілі Огар, «сучасній дитячій та підлітковій літературі серйозно бракує сучасних тем, сучасних героїв і сучасних проблем. Все це є наслідком постійного нехтування особливостями психології, інтелектуального розвитку та рівня обізнаності сучасної дитини (яка, безперечно, відрізняється від дітей 10-20-30 років тому)» [15, с. 112]. Відтоді ситуація в українській дитячій літературі з реалістичними текстами кардинально змінилася. Висхідна й динамічна тенденція розвитку реалістичної, соціально-психологічної прози про молоді і для молоді впливає з кількості опублікованих творів і типологічних зіставлень, а також із порівняння їхньої популярності з початку 1990-х років. На початку XXI століття в цій царині переважала проза в перекладах, але зараз її витісняє якісна українська проза.

Автори, які пишуть для підлітків, не ігнорують складні теми (наприклад, смерть, екзистенційні питання, інклюзивність тощо), які не розглядаються (проте часто побіжно згадуються) у творах для дітей. Реалістичні, шкільні, соціально-

психологічні романи польських авторів Барбари Космовської, Йоанни Ягелло та Малгожати Гутовської-Адамчик, Малгожати-Кароліни Пекарської, шведського автора Ульфа Старка, норвезької авторки Вігдіс Хьорт, італійської Анджели Нанетті, українських авторів Валентина Берта, Сергія Гридїна, Оксани Рушевської, Оксани Сайко та Олени Лишко набули популярності та зацікавлення серед читачів. Цей попит породив пропозицію видань: ВСЛ, видавництво «Академія», «Фонтан казок», «Віват» та інші видають серіали та прозу для молоді [31, с. 150].

Також варто зазначити про вплив зарубіжної традиції «розповідати дітям про все». Як відверто каже В. Єшкіреєв, заборони не мають сенсу в епоху відкритого доступу до інформації: «Сучасна молодь, яка шукає інформацію в Інтернеті, майже нічим не обмежена, коли хоче чогось навчитися. Іншими словами, проблема поняття табу, яка існувала в радянські часи, сьогодні зникла» [12, с. 76]. Говорити про заборони для дітей та молоді – це гра дорослих у побудову обмежень, які молодь ще може подолати. Емілія Огар також наголошує на цьому: «Донедавна більшість тем про сучасну молодь мали гриф «не для дітей до 18 років». Подивіться на список тем: «знайомства та інтимні стосунки», «вживання наркотиків та зловживання ними», «вагітність», «самогубство», «насильство». Глибина і серйозність їхнього інтересу до цих тем вражає і ламає стереотипи про те, про що можна говорити з дітьми» [15, с. 113].

Самоствердження та соціалізація, присутність дитини у світі однолітків і дорослих – найпопулярніші теми в сучасній молодіжній та юнацькій літературі. Розуміння стосунків з однолітками пов'язане із взаємодією між дітьми, їхніми батьками та вчителями, а також з періодом, коли молоді люди «досліджують свій внутрішній світ, визначають себе в суспільстві та обирають життєвий шлях, заснований на цінностях, життєвій, кар'єрній, моральній та духовній автономії» [17, с. 31].

Розвиток гендерно маркованої літератури. Важливою тенденцією сучасної літератури є розвиток реалістичної прози з гендерними маркерами для підлітків та реалізація фемінного і маскулінного дискурсів. Це не нове явище,

але на сучасному етапі воно набуло якісно нових рис – відкриття раніше заборонених тем про фізіологічне дорослішання, психологічні переживання підліткового віку, соціалізацію тощо. Гендерний вимір є передумовою для формування нових поглядів на літературні твори. Така інтерпретація розвивається в європейському літературознавстві з другої половини ХХ століття. Поняття «жіночого» і «чоловічого» як гендерні категорії, культурні структури, втілені в певних художніх образах світу, точка зору автора і героя, система персонажів розривають традиційні інтерпретації і відкривають нові перспективи сучасної прози для дітей та юнацтва. Дослідження зосереджується переважно на творах, позначених м'яким поетичним відчуттям. У центрі уваги – явища та наративи, що відображають символіку жіночого та чоловічого досвіду, конструювання фемінного та маскулінного дискурсів, а також їхні художні засоби вираження та характеристики. Потік гендерно маркованих текстів вказує на тенденцію до формування автентичних дискурсів дівчат, хлопців та гендерної симетрії в реалістичній прозі для підлітків.

Сучасна проза для дітей та підлітків, що зображує реальне життя та досліджує психологічні аспекти, відрізняється тим, що в ній увага з сюжету та динамічних подій переноситься на внутрішній світ героїв. Українська дослідниця Марія Ніколаєва, ґрунтуючись на загальновідомих рисах естетики дитячої літератури, виділяє два типи оповіді, характерні для цієї сфери: ті, що зосереджені на діях, та ті, що концентруються на героях.

Американський літературознавець Перрі Нодельман підкреслює, що динамічний сюжет є однією з найважливіших естетичних рис дитячої літератури та головним джерелом задоволення від читання. З огляду на це, автори часто використовують у своїх творах два типи оповіді, поєднуючи опис галереї персонажів з образом головного героя [17].

Автори, які обирають точку зору дитини, часто звертаються до оповіді від першої особи, сповідального або щоденникового стилю. У творах переважає другий тип наративної структури. Це розповідний текст, у якому персонаж-оповідач перебуває в теперішньому часі і сприймається як тривалий, незважаючи

на можливість флешбеку для читача. Іншими словами, розповідь відбувається у фіксованому моменті «тут і зараз». Ці моменти важливі в дитячій літературі. Адже виклад події чи ситуації в літературній історії з точки зору чи позиції оповідача (омонімії чи гетеронімії) – дорослого чи дитини, наставника чи друга - визначає рівень зацікавленості та довіри до тексту.

Збірка «Дев'ять оповідань» Дж. Селінджера сягає вершин малої прози, оголюючи глибини людської душі. Її герої вирушають у мандрівку самопізнання, прагнучи знайти сенс життя і своє місце в ньому. «Чудовий день для рибки-бананки» та «Для Есме - з любов'ю і всілякою бридотою» занурюють читача в депресивну атмосферу війни та її похмурих наслідків. Ці твори досліджують психологічні травми, з якими стикаються люди, що пережили жахіття бойових дій. «Кривенька качечка в Коннектикуті», «У човні» та «Тедді» розкривають складнощі дорослішання. Герої цих оповідань шукають себе, намагаючись подолати страх перед невідомим і знайти своє місце в світі, що постійно змінюється. Любов, іронія, бунт проти фальші – ось лейтмотиви, що пронизують «Дев'ять оповідань». Селінджер майстерно змальовує емоції своїх героїв, змушуючи читачів співпереживати їм і замислюватися над вічними питаннями буття.

1.2. Інклюзивні наративи в підлітковій літературі

Термін «інклюзивна література» не є новим для книжкового простору. Поява цього терміну означає системний та інклюзивний підхід до літературних творів, які раніше видавалися під такими категоріями, як «книги про особливих людей», «книги про інвалідність», «книги про толерантність» та «книги про важливі соціальні проблеми». Вживаючи термін «інклюзивна література», ми послуговуємося визначенням, запропонованим в рамках однойменного просвітницького проєкту «Видавничий центр «12» та БО «Право на щастя».

Інклюзивна література твориться з метою зробити світ більш гнучким та прийнятним для людей з інвалідністю, а також підкреслити красу людської різноманітності. Її можна розділити на три основні напрямки:

1. Історії про людей з інвалідністю: Ці твори розкривають життя людей з інвалідністю, допомагаючи читачам зрозуміти їхні переживання, емоції та прагнення. Замість того, щоб зосереджуватися на обмеженнях, акцент робиться на сильних сторонах, талантах та унікальних здібностях таких персонажів.

2. Розширення світогляду: Інклюзивна література також знайомить читачів з різноманітним людським досвідом, включаючи гендерну, етнічну, культурну та інші ідентичності. Це сприяє розумінню та повазі до відмінностей, руйнуючи стереотипи та упередження.

3. Доступність для всіх: Важливим аспектом інклюзивної літератури є її доступність для людей з особливими потребами. Це може включати видання книг шрифтом Брайля, тактильні книги, ілюстровані твори, книги-картинки та інші адаптовані формати.

Інклюзивна література стає все більш цінним інструментом в освіті. Вона допомагає створити інклюзивне середовище, де всі учні відчують, що їх поважають та цінують. Її використання сприяє розвитку емпатії, розуміння та поваги до різноманітності, готуючи дітей до життя в мультикультурному світі.

«До літератури корисно звертатися в ситуаціях, коли бракує життєвого досвіду. Багато з цих ситуацій (мовчання, нерозуміння, утиски, самотність, відчуження, маленькі кроки до успіху, великі надії) вже зображені у творах» [22, с. 4-5].

Вчителі успішно використовують рекомендації для організації щорічного Дня толерантності, особливо за допомогою художніх творів на інклюзивну тематику. Це пов'язано з тим, що через художні твори легше і цікавіше донести до дітей поняття толерантності, поваги до прав людини, дати їм розуміння протидії булінгу.

Сучасна інклюзивна художня література, як правило, вже використовує сучасну термінологію: особи з інвалідністю, особи з особливими освітніми

потребами. Але це не обов'язково мають бути лише особи з інвалідністю. Оскільки інклюзія, як правило, орієнтована на людину, в центрі уваги концепції інклюзії перебуває насамперед людина, а не її інвалідність чи особливості розвитку.

Інклюзивні історії вже давно увійшли до кола читання іноземних читачів. Ця традиція поступово поширюється в культурно-мистецькій сфері. Інклюзивна література стає дедалі популярнішою на книжковому ринку. Це переклади та твори вітчизняних авторів, література для дітей раннього віку, дітей, підлітків, дорослих, художня та нон-фікшн. У 2019 році вийшов перший інклюзивний комікс «Друзі 2.0». Його видали в рамках програми «Інклюзивне мистецтво» за підтримки Українського культурного фонду.

Такі історії розповідають про важливість кожної людини в цьому світі, про те, що інвалідність не є покаранням, про важливість адаптації та інклюзії, про реалізацію переконань та мрій.

Наприклад, проєкт Володимира Гавриша та Андрія Беницького «Blindman» 2018-2019 років став популярнішим, ніж очікували автори, саме завдяки своїй інклюзивності, що створює гарний прецедент для України. Чотиристорінковий комікс про просторове сприйняття незрячої людини спочатку створювався як конкурсний проєкт для Швейцарського фестивалю коміксів. Однак «Blindman» перетворився на історію у трьох різних формах: повноцінної книжки, виданої видавництвом IST, музейної виставки з аудіо-супроводом та гіпсовими рельєфами [13].

Розвиток цього напрямку видавничого ринку заохочувався не лише урядом. Наприклад, видавництво Rannoch Publishers створило власний інклюзивний підрозділ Kangaroo, який видає нон-фікшн, ігри та навчальні матеріали для дорослих про різні підходи до догляду та виховання дітей з інвалідністю.

Також існує бібліотека книг шрифтом Брайля, яку підтримує Фонд сім'ї. Фонд перекладає дитячі книги шрифтом Брайля з 2018 року і минулого року видав понад 4 000 книг

Роботи Творчої майстерні "Аграфка", опубліковані "Видавництвом Старого Лева", мають міжнародний успіх. Книжки «Голосно, тихо, пошепки» та «Я так бачу», присвячені слуховій та візуальній тематиці відповідно, вперше отримали Болонську премію дитячої літератури і були перекладені багатьма мовами світу.

Для Романи Романишин і Андрія Лесіва інклюзія в дитячій книжці видається природною і звичною: дитячі книжки здатні «програмувати» свідомість і створювати певні моделі поведінки та сприйняття світу. Якщо діти бачитимуть у книжках не лише знайомі образи, а й героїв та героїнь з інвалідністю, вони пізнаватимуть життя без стереотипів, з турботою та емпатією, розумітимуть, з якими труднощами ці люди стикаються щодня.

Проте, мабуть, одним із найпопулярніших проєктів є "Майя та її мами" Лариси Денисенко – книга про толерантність і сімейне розмаїття. Презентацію цієї дитячої книги було зупинено через погрози на адресу авторки та видавництва «Видавництво». За останні кілька років українською мовою були видані й інші книги про ЛГБТ+ спільноту, але вони зазнали відносно м'якших нападів.

У роботі з такими питаннями важливо пам'ятати, що потрібно уникати символічних репрезентацій, тобто не стереотипізувати певні групи. Хлопець – незламний герой, дівчина, яка мріє про заміжжя, друг-гей, який дає подрузі поради щодо одягу, весела повненька дівчина, яка хоче схуднути – це все стереотипи, які зводять світогляд людини до примітивізму.

Це призводить до того, що читач очікує від людей чогось на основі однієї ознаки. Насправді хлопець може бути в депресії, дівчинка – мати амбіції отримати науковий ступінь, гей – намагатися всиновити дитину, а «пампушка» – понад усе любити танці [13].

Такі літературні твори поглиблюють емпатію та створюють толерантне суспільство, де кожен відчуває себе включеним.

Висновок до розділу 1. Проаналізовано сучасний стан розвитку підліткової літератури: наразі YA literature переживає динамічний розвиток і у своїй тематиці відбиває складні питання і теми, які є близькими та актуальними для сучасного покоління, наприклад, булінг, втрати, закоханість тощо. Автори такої літератури автентично зображують життя підлітків і максимально реалістично втілюють їхні образи з типовими проблемами, прагненням самовираження, пошуками себе, свого призначення та іноді і сенсу життя. Варто продовжувати підтримувати розвиток сучасної підліткової літератури, роблячи її доступнішою та ще більш резонансною для сучасного покоління.

Також з'ясовано місце інклюзивних наративів в сучасній підлітковій літературі: вони відіграють велику роль у формуванні світогляду та цінностей молоді, тому що допомагають зрозуміти різноманіття світу, боротись з дискримінацією, розвивати емпатію (читачі можуть поставити себе на місце інших героїв і зрозуміти їхні емоції чи почуття ще краще).

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В РОМАНІ ЛІЗИ ТОМПСОН «ХЛОПЧИК ЗОЛОТА РИБКА»

2.1. Герой з особливими потребами в системі персонажів роману

Дебютна книга Лізи Томпсон – це сучасний роман, в якому проблематика є доволі широкою: булінг, стосунки з батьками, агресія підлітка в ставленні до матері, сприйняття дітей з ОКР в суспільстві. Твір є «чисто англійським» детективом з елементами готичного роману. Є тут і таємничий напівзанедбаний будинок, де мешкає лиховісна стара Ніна (як гадають хлопці, вона відьма). Є старовинний цвинтар із загадковими могилами, куди полюбляла ходити Мелоді. Є й знайоме за творами Артура Конан Дойла протиставлення сумлінних, але недалекоглядних поліцейських розумному приватному детективу, розслідування якого неодмінно має увінчатися успіхом

Головному герою роману Метью дванадцять років. Він живе з мамою та татом у небагатому передмісті Лондона. П'ять років тому помер його новонароджений братик, і з того часу у Метью прогресує невроз, який ускладнює його життя. Він панічно боїться інфекції, постійно миє руки і наводить чистоту у своїй кімнаті, яка стала його добровільною в'язницею, вірніше акваріумом. А він у цьому акваріумі – Золота Рибка, як називає Метью сусідська дівчинка. Медичною мовою у Метью obsesивно-компульсивний розлад (ОКР). Однією з найбільш виразних особливостей нарративу є те, що в романі хлопчик похвилинно записує, що трапляється навкруги, тобто він в подробицях фіксує, чим займаються його сусіди і веде записи похвилинно (наприклад, о 9-42 Пенні та Гордон йшли на закупи).

Невимушена розповідь хлопчика сповнена точних спостережень за оточуючими та саморефлексії. Завдяки вдумливості героя авторці вдається торкнутися цілого комплексу соціальних та сімейних проблем. Причини нав'язливих думок, що змушують Метью фанатично боротися за чистоту, пов'язані з почуттям провини – ірраціональною, необґрунтованою, але

виснажливою хлопця. Підліток переконаний, що брат помер через нього: «Він помер через мене. Якби я не захворів, якби я оберігався від мікробів, Каллум був би зараз тут» [27, с. 51].

Метью відмовляється ходити до школи, уникає контактів із людьми, тілесний контакт навіть із улюбленими батьками викликає в нього напади огиди. Хлопчик вважає за краще спостерігати за життям із вікна. Якось він бачить, як до літнього сусіда, містера Чарльза, приїжджає рідкісна гостя – дочка, багата банкірка. На час відрядження до Америки вона залишає йому своїх дітей. Розпещена шестирічна Кейсі викликає у Метью неприйняття (втім, взаємне), а ось малюка Тедді, якому немає ще й півтора року, йому навіть трохи шкода – сестра не дуже ласкава до малюка. А вже дід, який звик жити один, взагалі не в захваті від обох онуків. І ось серед білого дня малюк Тедді зникає. Метью вирішує провести власне розслідування цього таємничого зникнення. Щоб урятувати людину, треба набратися мужності і залишити нарешті свій акваріум. Метью зможе повернути старого друга, якого він колись зрадив, і знайти нову подружку, яка дуже допоможе в розслідуванні [27, с. 124].

У творі, автор звертає увагу на те, як саме ОКР впливає на життя Метью, його сприйняття світу та взаємодію з іншими персонажами. Він має обмежений зв'язок з реальністю та іншими людьми, а також проявляє незвичайні реакції на події навколо. Ось один із багатьох уривків про ОКР Метью: «Моя спальня була найкращою частиною дому. Вона була безпечною. У ній не було мікробів. Там було небезпечно. Люди, схоже, не розуміли, що бруд означає мікроби, а мікроби – хворобу, а хвороба – смерть. Це було цілком очевидно, коли ти думав про це, мені потрібно було, щоб все було правильно, і все, що я мав у своїй кімнаті, це тримати все на висоті» [27, с. 12].

Невимушена розповідь хлопчика сповнена точних спостережень за оточуючими та саморефлексії. Завдяки вдумливості героя автору вдається торкнутися цілого комплексу соціальних та сімейних проблем. Причини нав'язливих думок, що змушують Метью фанатично боротися за чистоту,

пов'язані з почуттям провини – ірраціональною, необґрунтованою, але виснажливою хлопця.

Автор використовує психологічні описи, щоб зрозуміти внутрішній світ героя, його мотивацію та переживання. Це дозволяє читачеві співпереживати герою та розуміти його вчинки і поведінку через призму його особистості та рис характеру. Це також дозволяє відобразити взаємодію Метью з іншими персонажами та його стосунки з сім'єю, друзями та іншими людьми.

Зображення головного героя з психологічної точки зору може допомогти читачеві краще зрозуміти не лише персонажа, а й загальну тему ОКР та його впливу на особистість і взаємодію зі світом.

Автор використовує психологічні описи, щоб зрозуміти внутрішній світ героя, його мотивацію та переживання. Це дозволяє читачеві співпереживати герою та розуміти його вчинки і поведінку через призму його особистості та рис характеру.

Видно, що інші люди цікаві Метью, і якби не ОКР він був би допитливим і комунікабельним хлопчиком. Адже навіть з вікна власної кімнати, він намагається зрозуміти людей, які його оточують, визначити їх риси характеру та вподобання: «Містеру Чарльзу могло бути від шістдесяти п'яти до дев'яноста п'яти років. Він, здається, ніколи не старів. Я подумав, що він знайшов вік, який йому дуже подобається, і просто зупинився на цьому» [27, с. 5].

«Хлопчик-золота рибка» — це книга, яка здатна змусити молодих читачів відчувати більше співчуття до учнів, які борються з внутрішніми демонами. Інші персонажі книжки, особливо двоє інших дванадцятирічних дітей, які живуть на вулиці Метью, складні й інтригуючі. Через ретроспективи читачі дізнаються, наприклад, про стосунки Метью з його другом дитинства Джейком, який тепер трохи хуліган. Томпсон простежує еволюцію Джейкса від жертви знущань до хулігана та кидає ледве помітний натяк на провину Метью через брак лояльності. Розвиваються стосунки Метью і з новою сусідкою Мелоді, яка має свої сумнівні звички, і розважають, і спонукають до роздумів. Метью також був байдужим навіть до мертвих тварин, адже коли він побачив мертву пташку замість страху,

жально чи хвилювання за неї, він просто сказав, що це жахливо, бо на ній купа бактерій.

Однією з рис Метью є також невихованість, в батьках він не бачив авторитет і звик, що його в усьому мають слухати: «Що ти робиш? Забери свою ногу з моєї кімнати!» [27, с. 38]. Спроби матері знайти контакт з сином дійсно були марними, якщо він навіть не дозволяв їй переступати через поріг його кімнати. Тато ж, на відміну від матері, ніколи навіть не запитував чи можна йому увійти.

Ще однією яскравою героїнею роману є Мелоді, однокласниця Метью й одночасно його сусідка. Вона намагалась завести діалог, розповідаючи, що також ненавидить лікаря Керра, чекаючи відповідної реакції, натомість хлопчик знову обирає бути самотнім: «Її ані трохи не бентежило те, що я не відповідав на жодне з її питань» [27, с. 58]

У романі також піднімається проблема булінгу. У Метью був друг, якого звали Джейк, усі діти з нього насміхались через те що в нього була окрема коробочка для їжі, а за нього просто дуже хвилювалась мама, адже хлопчик мав купу алергій. Діти його не сприймали і викладачі не намагались поговорити з колективом. Навіть на екскурсії діти відкрито насміхались, що від нього можна підчепити якусь хворобу. Натомість Джейк перейняв цю модель поведінки: «Той, кого цькували, тепер сам цькував інших» [27, с. 118].

Іноді хлопчик навіть проявляв агресію: «Ти відьма! Я схопив ляльку за голову й покрутив так сильно, що почувся жахливий трус і голова звалилась на бік. Я жбурнув лялькою в Кейсі в грюкнув дверима» [27, с. 136]. Це знову ж свідчить про невихованість і нестабільну психіку, це поширювалось не лише на спілкування з батьками, а й з Кейсі, сестрою Тедді.

У хлопчика було розуміння іншості в людей. Мелоді обожнювала ходити на кладовище і це відлякувало дітей, натомість хлопчик це сприймав просто за те, що і вона, і він – не погані, а просто інші.

Зображення головного героя з психологічної точки зору може допомогти читачеві краще зрозуміти не лише персонажа, а й загальну тему ОКР та його впливу на особистість і взаємодію зі світом.

Розглядаючи образ Метью в «Хлопчику Золотій Рибці», можна виділити кілька аспектів його характеру у психологічному аналізі:

1. Особистісні характеристики: авторка детально описує особливості поведінки та світосприйняття Метью. Він демонструє непередбачувані реакції на звичайні події, має невеликий словниковий запас. Ці особливості створюють дивну атмосферу взаємодії з навколишнім світом.

2. Внутрішні конфлікти та переживання: психологічний аспект роману дозволяє ближче познайомитися з внутрішніми конфліктами та переживаннями Метью. Наприклад, його нездатність адекватно спілкуватися з оточенням може викликати у нього стрес і тривогу. Це дозволяє читачеві краще зрозуміти його реакції та мотивацію на події.

3. Стосунки з іншими персонажами Важливим аспектом психологічного зображення є взаємодія Метью з іншими персонажами. Його риси викликають певні труднощі у спілкуванні та розумінні інших. Це призводить до розвитку особливих стосунків з персонажами, які проявляють розуміння і толерантність.

4. Розвиток особистості та характеру Історія розвитку Метью є важливим аспектом психологічного зображення. Через взаємодію з іншими персонажами та власний досвід протагоніст зазнає змін у своєму сприйнятті світу та у власному характері. Це показано через процес адаптації, відкриття нових можливостей та розвиток нових навичок.

Протягом роману Метью пройшов еволюцію героя : він здавався злим до своєї матері на початку твору, а у фіналі мріяв її обійняти, коли спокійно спуститься сходами, мріяв запросити тата в більярд. Підліток нарешті став довіряти батькам і бачити в них підтримку, цінувати і щиро любити .

Доволі велика відповідальність лежить також і на лікарях. Заслугою лікарки Родс є те, що хлопчик погодився на перерву і врешті решт розповів всім

причину такої одержимості чистотою : «Лікарка Родс мені допоможе. В мене все вийде»» [27, с. 356].

2.2. Проблема самотності головного героя

Метью, головний герой, відчуває себе відокремленим від свого оточення. Він приділяє увагу деталям життя своїх сусідів, що може бути наслідком його самотності та прагнення знайти зв'язок зі світом навколо нього: «У містера Чарльза обгоріла лисина. Я це помітив, коли він нахилився до троянд: розглядав кожен квітку, перевіряв, чи не випадають пелюстки з найбільших. Його лисина нагадувала яскраве червоне пляму, оточене білими пухнастими волоссям. Зазвичай, в таку спеку варто ходити в шапці. Мабуть, коли ти дуже зайнятий, ти не помічаєш, що згорів на сонці. А я помітив. Я багато чого помічаю, спостерігаючи за сусідами зі свого вікна.» [27, с. 5]

Спостереження за сусідами через вікно кабінету стає способом долучення його до реальності. Він докладно слідкує за розпорядком дня сусідів, звертає увагу на найменші деталі їхнього життя, відчуваючи себе в безпеці у власному просторі. Але це спостереження також підкреслює його відчуженість, його відчуття відокремленості від зовнішнього світу. Він не тільки спостерігає за життям інших, а й порівнює його зі своїм власним, заздрячи тим, хто здатний виходити та жити повноцінним життям:

«Я знаю всіх своїх сусідів, їхні розпорядки дня вивчив на пам'ять, а тут щось нове відбувається» [27, с. 7]. Фактично головний герой книги сам обмежує, якщо не позбавляє себе повністю соціалізації: він замкнений у своєму власному світі та не може ефективно співіснувати з іншими. Це впливає на почуття самотності наступним чином:

1. *Обмежувальна поведінка*: Метью відчуває себе ізольованими через свою obsесивно-компульсивну поведінку. Вона здається дивною або незвичною для інших людей і призводить до почуття стигматизації та відчуження. Інші діти дають Метью прізвиська та не розуміють його проблеми.

2. *Нав'язливі ідеї*: у Метью вони призводять до того, що він стає ізольованим від інших, відчуваючи, що його переживання та думки є особливими та неважливими для інших.

3. *Труднощі у взаємодії з іншими*: нав'язливі ідеї Метью та obsесивно-компульсивна поведінка ускладнюють розвиток здорових і задовільних стосунків з оточуючими, що призводить до відчуття ізоляції та самотності.

4. *Страх відторгнення*: Метью часто відчуває страх відторгнення або страх бути відкинутими іншими через свої особливості, що посилює почуття самотності та ізоляції.

ОКР впливає на самотність головного персонажу роману, посилюючи ізоляцію та стигматизацію в його стосунках з іншими людьми. Отримавши прізвисько «Хлопчик-золота рибка» через його схильність проводити незліченну кількість годин, спостерігаючи за сусідами крізь вікно, як золота рибка, що плаває в акваріумі, Метью відчуває себе в пастці власного розуму через страх перед мікробами та зараженням.

Однак буденне і, здавалося б, нешкідливе хобі Метью приймає захоплюючий оберт, коли він стає свідком несподіваної події – зникнення малюка сусіда. Переповнений почуттям провини за те, що не зміг запобігти викраденню, Метью вирушає на місію, щоб з'ясувати, що трапилося зі зниклою дитиною, навіть якщо для цього доведеться протистояти своїм найбільшим страхам і вирватися із зони комфорту.

«Хлопчик-золота рибка» є не лише захоплюючою таємницею, але й торкається кількох важливих тем. Ліза Томпсон проливає світло на психічне здоров'я та виклики, з якими стикаються люди з ОКР, дозволяючи читачам отримати глибше розуміння та співпереживання людям, які справляються з цим захворюванням. Чутливо зображуючи боротьбу та перемоги Метью, автор чудово зображує важливість дружби, розуміння та прийняття.

Протягом усього роману Томпсон відтворює суть внутрішніх битв Метью, надаючи читачам гостре й реалістичне зображення ОКР. Автор вміло орієнтується у протиріччях внутрішнього світу героя, залучаючи читачів у світ

Метью та доводячи до думки, що навіть, здавалося б, маленькі перемоги мають значення у великій схемі речей:

Секретна коробка, яка зберігалась під ліжком, може свідчити про винахідливість Метью. Він, як і інші діти, любив загадки і перш за все був дитиною. Цікавим є факт, що про цю коробку знала мама і підтримувала його – це і є першим показником близькості стосунків матері з сином. Тато не розумів, навіщо вона йому треба і навіть не думав, що мама сама може поповнювати її. З одного боку, це можна інтерпретувати як бажання знайти спільну мову з дитиною, вона приносила ті гумові рукавиці, не розуміючи, що робить тільки гірше. Але це був єдиний вихід, аби хлопчик хоч колись міг з нею поговорити і не поводити себе, як відлюдник. Оскільки навіть їхній спільний сімейний обід супроводжувався даремною спробою зав'язати розмову, тому мама вирішила доставляти їжу на таці. Але хлопець не мав наміру дякувати, натомість сухо їй відповідав. В ньому не було ніжності, доброти, хлопчик просто сприймав все, що робили для нього батьки за належне.

Тато також намагався знайти спільну мову з сином, але інакшим чином: він намагався умовити Метью пограти на більярді, навіть купив більярдний стіл. Часто хлопчики з батьками ходять на матчі з футболу, баскетболу, займаються разом спортом. Це дійсно зближує двох рідних людей, але в цій ситуації Метью був проти, адже для цього треба було «нахапатись мікробів», вийшовши зі своєї кімнати .

Життя хлопчика було надто обмеженим: весь його простір – це ліжко та вікно, у яке він постійно дивився. Він не є типовим підлітком, який грає з друзями, полюбляє знайомства чи принаймні любить вчитися.

Вчителі також було занепокоєні і навіть викликали батьків через ситуацію з хлопчиком: він що уроку по декілька разів виходив з аудиторії, аби мити руки. У романі не описуються детально взаємодія вчителів з хлопчиком, але це може стати повчальним для вчителів – читачів, адже дуже важливо звертати увагу, якщо помітно, що з учнем щось не так, щось відбувається нестандартне,

незрозуміле, не проявляти байдужості. Натомість, батьки замість діалогу з вчителями – брехали їм, говорячи, що в хлопчика мононуклеоз .

5 ключових уроків із роману «Хлопчик Золотої Рибки»:

1. *Сила емпатії:* Хлопчик-золота рибка підкреслює важливість розуміння та прояву емпатії до інших. Головний герой, Метью, який бореться з ОКР і тривогою, зациклюється на розгадці таємниці зникнення свого маленького сусіда. Під час своєї подорожі Метью вчиться думати не тільки про свої труднощі, а й зможе спілкуватися з іншими більш співчутливо.

2. *Вплив спільноти:* у книзі розглядаються теми спільноти людей та сила, яку можна знайти в об'єднанні. Коли Метью працює зі своїми друзями, сусідами та родиною, щоб розгадати таємницю, він відкриває силу єдності та підтримки. Хлопчик-золота рибка наголошує на важливості створення міцних зв'язків у спільноті для подолання труднощів.

3. *Небезпека ізоляції:* проблеми з психічним здоров'ям Метью змушують його відчувати себе в пастці у власному домі, що призводить до відчуття ізоляції та самотності. Історія підкреслює шкоду, яку ізоляція може завдати психічному благополуччю людини, і служить нагадуванням про важливість зв'язку та звернення за допомогою, коли це необхідно.

4. *Важливість перспективи:* протягом роману Метью глибше розуміє складність життя людей і важливість розгляду ситуацій з різних точок зору. «Хлопчик-золота рибка» вчить читачів цінності розуміння точок зору інших і не робити поспішних висновків на основі обмеженої інформації: «Наші відмінності – це те, що робить нас красивими» – фраза втілює в собі суть різноманітності та індивідуальності. У ній підкреслюється, що замість того, щоб ухилятися або намагатися відповідати суспільним нормам, ми повинні прийняти наші унікальні якості та перспективи. Внутрішня краса полягає в незліченних варіаціях, які існують серед нас, будь то наша зовнішність, культура, вірування чи особистий досвід. Сприяючи прийняттю та повазі до наших відмінностей, ми створюємо світ, де індивідуальність кожної людини робить свій внесок у багату структуру

людства. Ця цитата служить нагадуванням про те, що справжня краса з'являється, коли ми відзначаємо наше розмаїття, а не намагаємося його стерти.

5. Сила у вразливості: Коли Метью розповідає про свою боротьбу та шукає допомоги в сім'ї та друзів, він дізнається, що вразливість – це не слабкість, а джерело сили. У книзі наголошується на важливості звертатися за підтримкою та бути чесним щодо своїх труднощів, оскільки це може призвести до особистісного зростання та зцілення: «Наші страхи можуть або скалічити нас, або надати нам сили. Вибір за нами» [27, с. 38], говорить про нашу владу над власними страхами. Страхі часто можуть стримувати нас, паралізуючи тривогою та заважаючи нам повністю розкрити свій потенціал. Однак, якщо ми вирішимо протистояти своїм страхам і прийняти їх, вони можуть стати можливістю для зростання та самопізнання. Ми самі вирішуємо, чи дозволимо нашим страхам контролювати та обмежувати нас, чи ми сміливо протистоятимемо їм і знайдемо в собі силу та мужність піднятися над ними. Зрештою, ця цитата заохочує нас взяти під контроль наші страхи та використовувати їх як каталізатори для особистого розширення можливостей.

Висновок до розділу 2. Проаналізовано образ підлітка з особливими потребами у романі Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка»: Метью, на перший погляд, є доволі складним персонажем і може не відразу сподобатись читачам через його ставлення до матері, різкість та неповагу, через невиховане ігнорування будь-яких спроб Кейсі заговорити та налагодити з ним контакт. Також розкрито проблему самотності головного героя роману: хоч в нього і були поряд люди, яких він називав своїми друзями чи приятелями, він не бажав контактувати і усамотнювався саме через страх мікробів і нав'язливі думки, що всюди брудно та небезпечно. Самотність була виражена в чотирьох видах:

1. обмежувальна поведінка;
2. нав'язливі ідеї;
3. труднощі у взаємодії з іншими,

4. страх відторгнення.

Але врешті - решт, ми можемо спостерігати за еволюцією герою: він виявився чуйним люблячим хлопчиком, який звинувачував себе у смерті братика. І вже не виникає причин для критики головного героя, скоріше тільки співчуття і прояв емпатії.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ РОМАНУ ЛІЗИ ТОМПСОН «ХЛОПЧИК ЗОЛОТА РИБКА» У ЗАКЛАДАХ ЗСО

3.1 Перспективи включення роману до шкільної програми

Вивчення роману «Хлопчик Золота Рибка» в закладах загальної середньої освіти може бути стати важливим етапом для розвитку різних аспектів учнівської освіти, таких як емпатія, толерантність, розуміння особливостей людської поведінки та соціального включення. Це також має велике значення для підвищення інклюзивності в закладі та дозволить пояснити дітям проблеми людей з особливими потребами.

Означений роман стане корисним також для батьків, тому є доволі перспективним включити обговорення сюжету роману, наприклад, на батьківських зборах чи іншому позакласному заході. Твір на основі захоплюючого і зрозумілого сюжету може дати відповідь на такі питання: як поводити себе з дітьми з ОКР, яку типову модель поведінки мають діти, яким чином слід вибудовувати з ними спілкування, яких типових помилок варто уникати.

Також твір має і певний бібліотерапевтичний потенціал для вчителів, він допоможе їм звернути увагу на те, яким чином слід організувати навчання в класі, працювати з дітьми, аби не виникало булінгу чи нерозуміння дітей, які мають особливі потреби.

Методичні рекомендації по вивченню даного твору включають:

1. Дискусії на тему та проблеми книги. Варто обговорити з учнями основні теми і питання, які порушуються в романі, такі як ОКР, інвалідність, самотність і соціальна ізоляція. Заохочувати учнів аналізувати різні точки зору та розуміти позиції головних героїв. Обговорення може бути дуже продуктивним для учнів, оскільки дозволяє їм глибше проаналізувати основні теми і проблеми, порушені в романі.

- Вибір важливої теми. Перед початком обговорення вчитель обирає важливу тему або питання, яке він/вона хоче підняти. Прикладами можуть бути, самотність, інвалідність, дружба, сім'я та соціальна взаємодія.

- Заохочувати дискусію: вчителі повинні ставити запитання, які заохочують до активної участі в обговоренні. Наприклад, як, на вашу думку, ОКР впливає на поведінку та сприйняття світу головного героя? чому головний герой відчувається самотнім і як це впливає на його/її життя? тощо.

- Заохочуйте аналіз і критичне мислення: учні повинні бути готові ділитися своїми думками, переконаннями та досвідом, пов'язаними з темою чи проблемою, що обговорюється. Вчителі повинні заохочувати учнів до аналізу дискусії та критичного осмислення представлених поглядів.

- Важливо забезпечити безпечне і відкрите середовище, де учні можуть вільно висловлювати свої ідеї та переконання, не боячись осуду чи критики. Вчителі повинні поважати різні точки зору і заохочувати емпатію та толерантність.

- Ведення дискусії: під час дискусії вчитель має виявляти зацікавленість у поглядах учнів, ставити додаткові запитання, щоб розширити дискусію та заохочувати взаємодію між учнями.

- Підсумкові роздуми: Наприкінці дискусії вчитель має підбити підсумки та зробити заключні висновки, даючи можливість учням висловити свої думки та висновки щодо дискусії.

Обговорення тем і проблем допомагає учням глибше зануритися у світ роману, розвинути критичне мислення, аналітичні навички та емпатію, а також сформулювати власну позицію щодо питань, пов'язаних із соціальними та моральними аспектами життя.

2. Творчі завдання є ефективним методом вивчення роману «Хлопчик Золота Рибка» в закладах загальної середньої освіти. Це пов'язано з тим, що вони заохочують учнів до творчості та дозволяють їм використовувати свою уяву, аналітичні навички та винахідливість:

- Написання есе або нарису: учні можуть написати творчі роздуми, есе або коротке оповідання, які стосуються важливої теми або сюжету роману. Наприклад, вони можуть придумати альтернативне закінчення історії або написати про свій досвід під час читання роману.

- Художня ілюстрація: Ілюстрування різних сцен і персонажів роману. Це дозволяє дітям висловити, як вони уявляють собі події та персонажів.

- Рольові ігри або міні-вистави: учні можуть створювати і розігрувати ролі або важливі сцени в романі. Це дозволяє їм глибше зрозуміти персонажів і події та відчувати їхні емоції.

- Комікси та графічні романи: Учні можуть створювати комікси та графічні романи, які використовують малюнки і текст для передачі основних подій та ідей роману. Це може бути цікавим способом візуалізувати та інтерпретувати текст.

- Відеопрезентація: учні можуть створити відеопрезентацію або графічний роман, який розповідає історію ключових подій та персонажів роману. Це цікавий спосіб використати сучасні технології та дослідити творчість.

- Поетичні роздуми або вірші: учні можуть написати поетичні роздуми або вірші, які відображають їхній досвід прочитання роману, а також основні теми та ідеї, які вони виявили під час читання.

- Аналіз символів та образів: учні аналізують символи та образи в романі і створюють творчий проект, який демонструє їхнє розуміння та інтерпретацію.

Ці творчі завдання розвивають уяву, творчі здібності та аналітичне мислення учнів і допомагають їм краще зрозуміти та сприйняти основні теми та проблеми роману.

3. Використання відеоматеріалів є важливим способом вивчення роману. Це пов'язано з тим, що, використовуючи аудіовізуальні матеріали, учні можуть краще зрозуміти та співвіднести себе з основними темами, проблемами та персонажами роману:

- Вибір відеоматеріалу: вчитель підбирає відеоматеріал, пов'язаний з основними темами і питаннями роману, наприклад, відеорепортаж про ОКР,

інтерв'ю з людьми з інвалідністю або документальний фільм про соціальну інклюзію.

- Під час перегляду відеоматеріалу учні звертають увагу на основні ідеї, факти та аргументи, пов'язані з темами та проблематикою роману. Після перегляду відео вчитель проводить дискусію, під час якої учні діляться своїми ідеями та враженнями, а також аналізують відеоматеріал.

- Вчитель може підготувати запитання, які допоможуть учням зрозуміти зміст відео та визначити ключові моменти. Учні можуть записати свої відповіді та обговорити їх після перегляду відео.

- Аналіз і формулювання висновків: учні аналізують відео і роблять висновки про його відповідність темам і питанням роману. Вони можуть обговорити, як інформація у відео пов'язана зі змістом роману і які висновки можна зробити.

- Творчі завдання: після перегляду відеоматеріалу учні можуть зайнятися творчою діяльністю, наприклад, підготувати презентацію, написати рецензію чи роздуми на висвітлені теми або створити власний відеопроєкт.

- Використовуйте різноманітні ресурси. Викладачі використовують різні джерела відео, такі як YouTube, освітні веб-сайти та відео з мультимедійних баз даних, щоб максимально урізноманітнити матеріал.

Використання відеоматеріалів може мотивувати учнів до навчання, розвивати їхнє розуміння тем і проблематики роману, покращувати їхні аналітичні та творчі навички, а також розвивати їхню здатність критично мислити та аналізувати різноманітну інформацію.

4. Міжпредметні зв'язки: Міжпредметні зв'язки є важливим аспектом вивчення роману «Хлопчик Золота Рибка» у середній школі. Зв'язок тематики цього твору з іншими предметами сприяє глибшому розумінню та інтеграції знань:

- Психологія дозволяє учням досліджувати психологічні аспекти характеру головного героя, його/її стосунки з іншими персонажами, мотивації та емоції. Вони можуть проаналізувати, як ОКР впливає на життя та поведінку головного

героя, а також дослідити методи психологічної підтримки та розвитку людей з ОКР.

- Соціологія дозволяє вивчати соціальні аспекти роману, такі як соціальна взаємодія, включення та виключення, стереотипи та упередження. Вона може дослідити, як суспільство сприймає людей з інвалідністю і як це впливає на їхнє життя.

- Біологія: Біологія дозволяє учням вивчати аспекти здоров'я та фізіології, пов'язані з ОКР та іншими порушеннями поведінки. Вони можуть досліджувати наукові аспекти ОКР, його причини та можливі методи лікування.

- На уроках мистецтва учні можуть досліджувати художні аспекти роману, включаючи використання образів, символів та образів. Учні можуть створювати малюнки, ілюстрації та інші творчі проекти, які відображають ключові моменти роману.

- На уроках етики учні обговорюють морально-етичні проблеми, порушені в романі, такі як розуміння, толерантність, відповідальність і справедливість.

Міждисциплінарні зв'язки допомагають учням зрозуміти зв'язки між різними аспектами знань і розвинути цілісне розуміння навколишнього світу.

5. Рефлексія та обговорення: Після завершення роботи над романом обговоріть результати і дайте учням можливість поділитися своїми враженнями, аналізом і роздумами про те, що вони дізналися і як це вплинуло на їхнє розуміння світу. Рефлексія та обговорення заохочують до усвідомлення та аналізу основних тем, питань та ідей, порушених у тексті, а також допомагають розвивати критичне мислення та комунікативні навички учнів:

- Учні виконують завдання на рефлексію, щоб проаналізувати свої враження від роману, свою реакцію на події та персонажів, а також особисті почуття та емоції, які вони пережили під час читання. Учні можуть написати короткі відповіді про те, що вони зрозуміли, засвоїли і запам'ятали, а також про те, що залишилося невирішеним або незрозумілим. Вчителі повинні створити відкриту і сприйнятливую атмосферу, в якій учні можуть вільно ділитися своїми думками і почуттями.

- Після роздумів учні можуть взяти участь в обговоренні на основі основних тем і питань, порушених у романі. Вчителі повинні створити структуроване дискусійне середовище, де учні зможуть висловити свої погляди, обґрунтувати їх і вислухати думки однокласників. Можливі теми для обговорення включають моральні дилеми, етичні питання, соціальні проблеми та психологічні характеристики персонажів. Для заохочення активної участі в обговоренні важливо підтримувати учнів і виявляти інтерес до їхніх ідей.

Роздуми та обговорення є важливими етапами у вивченні роману. Це пов'язано з тим, що вони дозволяють учням брати активну участь у навчальному процесі, розвивати своє критичне мислення та аналітичні навички, а також відчувати, що вони є важливою частиною дискусії навколо тексту. Ці вправи допоможуть учням глибше зрозуміти й проаналізувати роман «Хлопчик Золота Рибка», а також розвинути критичне мислення, творчі здібності та емпатію.

Включення роману «Хлопчик Золота Рибка» рибки до шкільної програми має багато перспективних ефектів та переваг, зокрема:

1. Сприяння інклюзивному навчанню: роман містить глибокі теми про людей з особливими потребами, включаючи ОКР. Включення цього тексту до шкільної програми допоможе учням зрозуміти і прийняти нормальні та ненормальні життєві ситуації, а також розвинути емпатію і розуміння різних життєвих шляхів.

2. Розвиток літературної грамотності: Складна структура роману та глибока тематика сприяють розвитку аналітичних та літературних навичок учнів. Вивчаючи цей текст, учні навчаться аналізувати та розуміти складні тексти, а також розвивати свої навички усного та писемного мовлення.

3. Заохочує до дискусії та дебатів: Теми, порушені в романі, такі як ОКР, дружба, сім'я, соціальна взаємодія та стосунки батьків і дітей, створюють основу для глибоких дискусій і дебатів між учнями. Це допомагає учням розвивати критичне мислення, міркування та навички емпатії.

4. Підвищення обізнаності про obsesивно-компульсивні розлади. Включення роману до шкільної програми може підвищити обізнаність про ОКР

серед учнів, вчителів та батьків. Це допомагає зменшити стигматизацію та підвищити толерантність і розуміння людей з інвалідністю.

5. Збільшити різноманітність літературних творів у шкільній програмі: Включення даного твору до шкільної програми збагатить літературну обізнаність учнів, знайомлячи їх з різними життєвими шляхами та досвідом.

Загалом, включення роману «Хлопчик Золота Рибка» до шкільної програми має значний позитивний вплив на освітній процес, сприяє розвитку різних аспектів особистості учнів та збагачує їхній культурний і соціальний досвід.

3.2 Конспект уроку позакласного читання

Тема уроку: "Хлопчик Золота Рибка" – обговорення теми інклюзії та obsesивно-компульсивного розладу через літературу.

Тип уроку: Позакласний захід

Мета уроку:

-навчальна- розвивати навички критичного мислення та емпатії. Вивчити тему інклюзії та розуміння психологічних розладів через літературу. Обговорити та проаналізувати поведінку головного героя та його взаємодію з оточуючим світом;

-розвивальна-розвивати в учнів вміння створювати асоціативний ланцюжок та працювати з цитатами задля опису героїв;

-виховна- навчання учнів навичок інклюзивної комунікації та розширення знань учнів про інвалідність [20; с. 2-5];

Ключові компетентності (наскрізні лінії) :

- комунікація українською мовою : студент(ка) здатна сприймати та аналізувати інформацію державною мовою ;
- комунікація англійською мовою : студент(ка) може читати цитати твору в оригіналі та готовий(а) пізнати тонкощі мовних особливостей твору;

- культурна обізнаність : студент(ка) може сприймати матеріал в контексті сучасності
- математична компетентність : студент(ка) має чітке розуміння структури твору та може встановлювати причинно- наслідкові зв'язки;

Предметні компетентності: студент(ка) розуміє сенс прочитаного; описує персонажів, їхні риси, поведінку, умови життя, соціально-культурний контекст; характеризує образи персонажів, образ автора; обговорює прочитане; критично ставиться до інформації, формує власне бачення проблем; обстоює, аргументує власну позицію, думку; узагальнює набутий культурний досвід вивчення літературних творів; орієнтується у царині класичної й сучасної літератури; порівнює літературні твори і явища (окремих компонентів і цілісно); вміє оцінювати художню вартість творів, творчо-критично осмислює їхній зміст, визначає актуальні ідеї, важливі для сучасності тощо [21; с. 10].

Епіграф(и):

- 1) Всі люди різні, але всі вони мають рівні права на щасливе життя (Нельсон Мандела).
- 2) Навчання повинно бути доступним для всіх, незалежно від їхніх здібностей (Стівен Хокінг).
- 3) Різноманіття – це дар, а інклюзія – це відповідальність (Томмі Томпсон).

Попереднє завдання: прочитати роман «Хлопчик Золота Рибка» та подивитися інтерв'ю авторки (англійською мовою)

Обладнання та матеріали:

- Книга «Хлопчик Золота Рибка».
- Презентація з основними етапами та ключовими думками уроку.
- Короткий відеоролик про obsesивно-компульсивний розлад.
- Роздаткові матеріали з ключовими цитатами та описом головних персонажів.

Міжпредметні зв'язки: іноземна (англійська мова) мова

Хід уроку (45 хв.)

Організаційний момент – 1 хв.

Вступне слово вчителя – 2хв

– Добрий день, діти! На уроках зарубіжної літератури ми з вами вже встигли познайомитися з деякими прикладами інклюзивної літератури. Хто пам'ятає, які саме твори ми читали?

Очікувані відповіді: "Чудо" - зворушлива історія про Оггі Пуллмана, десятирічного хлопчика, який народився з рідкісним генетичним синдромом, що вплинув на його обличчя.

– Дуже добре, пам'ятаєте . Скажіть , чому важливо читати інклюзивну літературу?

Очікувані відповіді: Це допомагає збільшити емпатію та співчуття до інших людей та розвивати критичне мислення та навички аналізу .

Реалізація освітньої мети – 24 хв.

– Прекрасна відповідь! Ми з вами щороку для наших уроків позакласного читання обираємо цікаві та захоплюючі твори та маємо приділяти більшу увагу інклюзії в контексті літератури. Саме тому на сьогодні ми з вами домовилися прочитати роман Лізи Томпсон «Хлопчик Золота Рибка». А що ми знаємо про авторку ? Можливо хтось поцікавився та продивився інтерв'ю ?

Очікувані відповіді: Ліза Томпсон – дитяча письменниця, яка з дитинства мріяла творити. Їй знадобилося багато часу, щоб розпочати писати

– Правильно! Ліза Томпсон описує себе як людину, яка здатна за допомогою простих слів викликати у своїх читачів сильні емоції: радість, захоплення, сумнів, співчуття та співпереживання героям. Її книги стали улюбленими для багатьох дітей, і вона продовжує надихати й розважати нові покоління читачів.

Тепер, я пропоную всім попрацювати з епіграфами. Запрошую вас до роздумів над сенсом цих висловлювань у контексті нашої теми. Які ідеї та емоції вони передають? Як ви вважаєте, що автор хотів ними сказати? Який епіграф з

цих трьох ви б обрали? Чому саме? Чи є якийсь епіграф, який, на вашу думку, підійшов би краще?

Для сьогоднішньої нашої зустрічі я обрала три варіанти, які ви можете бачити на дошці.

Очікувані відповіді: Перший епіграф підкреслює важливість рівності та справедливості для всіх людей. закликає до поваги до різноманіття та до боротьби з дискримінацією. Другий підкреслює важливість доступності освіти для всіх людей, незалежно від їхніх здібностей. Кожна людина має право на освіту, яка допоможе їй розкрити свій потенціал та досягти успіху в житті. А третій підкреслює, що різноманіття – це не лише дар, але й відповідальність. Ми повинні не лише цінувати різноманіття, але й активно працювати над тим, щоб зробити світ більш інклюзивним для всіх людей.

– Давайте пригадаємо сюжет твору. Про що може свідчити початок роману? Чим займався хлопчик ? Чи може хтось навести цитати з твору ?

Очікувані відповіді: він був дуже самотнім та весь час дивився у вікно, слідував за сусідами: «Я багато всього помічаю з вікна . Ні, я не роблю нічого поганого»

– Зараз я всім пропоную пограти в цікаву гру – розгадати кроссенс. На нашій дошці ви бачите спроектовані 9 цікавих картинок (додаток Б), точніше 8 і одна посередині – прихована. Давайте спробуємо розшифрувати та здогадатись, що ж має бути замість знаку питання?

Очікувані відповіді: на початку твору розповідалось, як містер Чарльз оглядав свої троянди, потім описувався будинок, де живе хлопчик, далі – ще більше інформації про Чарльза, ми дізнались де він живе та чим займається. Після цього був розділ про секретну коробку, де хлопчик зберігав гумові рукавиці. Скоріше саме це і є під знаком питання! Тато запропонував хлопчику пограти в більярд, а той знову обрав сидіти в своїй кімнаті, лежати в ліжку. Аж потім з вікна він побачив малюка Тедді, який зник біля ставка.

– Супер! Всім дякую за участь! Давайте продовжувати наше обговорення далі. Що означали позначки часу в романі ?

Очікувані відповіді: Хлопчик похвилинно розповідав, що роблять його сусіди . Причому час був не написаний рівно (наприклад, не заокруглював час 09:40 чи 11:30, а саме точно фіксував його 08:33, 09:46 тощо. Це показує те, настільки герой був прискіпливим та точним .

– А що особливого мав хлопчик під ліжком?

Очікувані відповіді: Секретну коробку – медичну, звідки він щоразу брав нові рукавиці .

– А які були стосунки з батьками?

Очікувані відповіді: хлопчик був закритим та іноді агресивним до батьків. Одного разу батько запропонував піти пограти в більярд і Метью відмовив, бо уявив, що на веранді купа бактерій , які розносив їхній кіт Найджел.

– А що ви згадаєте про матір Метью?

Очікувані відповіді: вона була лагідною («Сонечко, я можу тобі якось допомогти? Я не можу далі брехати в школі , що ти підхопив вірус»). Вона також доставляла йому їжу на таці, а навіть сендвіч був запакованим. Вона намагалась зав'язати розмову , але син не дуже підтримував розмову. Його відповіді було короткими: «Так. Ага. Еге. Добре».

– А які були стосунки з вчителями ?

Очікувані відповіді: Вони були занепокоєні. Метью що уроку по декілька разів виходив мити руки. А натомість батьки збрехали в школі і сказали, що в сина мононуклеоз – «хвороба поцілунків»

– Як ви вважаєте- чи правильно вчинили батьки ?

Очікувані відповіді: ні , бо не треба брехати і «прикривати» сина: треба говорити і з вчителями , аби ті розуміли реальну картину , і мати справу з психологом . Вони весь час погоджувались з Метью, наприклад , він не дозволив навіть мамі зайти в кімнату: «Забери свою ногу з моєї кімнати!»

– Пригадайте, хто така Мелоді і як вони спілкувались ?

Очікувані відповіді: це ді вчинка , яка хотіла дружити з Метью, в неї було багато бородавок. Вона писала йому листи на пошту, але хлопчик не «горів бажанням» дружити.

– Які моменти дискримінації ви пам'ятаєте?

Очікувані відповіді: історія про колишнього друга Джейка. Як у початковій школі ніхто не хотів біля нього сидати, бо вважалось, що можна підхопити полущену шкіру

– Ознаки якого жанру ви могли помітити також в романі?

Очікувані відповіді: Очевидно, що тут закладена детективна історія . Загадковість – зустріч на кладовищі , сліди крові , підозрювана стара Ніна , інспектори, загадкова цифра 13.

– А що ви пригадуєте про ілюстрації - чи були вони ?

Очікувані відповіді: Так, але зображені графічно, на них ми не бачимо чітких рис обличчя – але це і добре! Ми можемо самі фантазувати, яких героїв та як ми уявляємо .

Діагностика – 15хв.

Що ж, після такого насиченого обговорення, пропоную маленьку гру. Давайте спробуємо утворити хмаринки слів, щоб охарактеризувати роман і за щоб за цими словами можна було роман упізнати (Додаток А). Які слова вам спадають на думку та з чим асоціюються?

Очікувані відповіді: мікроби, будинок, сад, ліжко, рукавиці, плями, лікар, малюк, пелюстки, бородавки, булінг, батьки, дружба, листування, свідок, розслідування та ставок.

Формулювання та підведення підсумків – 5 хв.

Сьогодні ми з вами дуже продуктивно попрацювали та встигли проаналізувати багато проблем з роману. Я щиро всім вдячна за проявлений креатив. Тепер хочу у вас запитати : що нового ми вивчили сьогодні, які цікаві сенси всім відкрились та що вам найбільше запам'яталося ?

Дуже дякую всім за плідну роботу! На дошці та в нашому Гугл-класі ви можете побачити домашнє завдання :

Домашнє завдання:

Написати есе на тему «Як наша школа може стати кращим інклюзивним середовищем», використовуючи приклади з книги та уроку.

Висновок до розділу 3. Оцінено місце та роль інклюзивної літератури у шкільній програмі: сприяє формуванню толерантності та емпатії (такі твори знайомлять читача з представниками ЛГБТ спільноти, різними етнічними групами, людьми з інвалідністю тощо). Боротьбі з дискримінацією(твори закликають до рівності), розвитку критичного мислення (інклюзивні тексти спонукають дітей до аналізу та критичного осмислення інформації, розширенню світогляду (твори дають дітям можливість побачити світ з різних ракурсів, знайомитися з новими культурами та поглядами). Отже, включення інклюзивної літератури в шкільну програму є важливими і сміливим кроком до створення більш толерантного європейського суспільства.

Завдяки включенню книги «Хлопчик Золота Рибка» до шкільної програми учні розвивають розуміння і толерантність до різноманітності світу, підвищують емпатію і приймають різні способи життя. Це може стати кроком до створення більш інклюзивного навчального середовища, де всі діти мають можливість розвиватися та досягати успіху. Тому включення інклюзивної літератури до шкільної програми є важливим для підвищення обізнаності учнів, толерантності та соціальної взаємодії.

ВИСНОВКИ

Сучасна підліткова література – важливий аспект літературного світу, який активно розвивається та відображає сучасні реалії та проблеми. Ця література характеризується широкою тематикою, відображенням різноманітних соціальних і психологічних аспектів життя молоді, використанням новаторських прийомів і стилів письма.

Сучасне літературне суспільство стикається з труднощами у сприйнятті підлітками художніх текстів. Для того, щоб твір задовольняв потреби читача, важливо, щоб він відображав актуальні проблеми сучасності, тобто був сучасним, відповідав дійсності та мисленню молоді. Але в будь-якому випадку сприйняття і розуміння літературних творів – складний процес. Тому у підлітків дві тенденції: або вони «читають» і знаходять себе через книги, або відходять від читання як діяльності.

Їхнє особисте майбутнє, як і майбутнє нового світу, залежить від обраного ними шляху, від настанови та духовної підтримки. Тому першочерговим завданням суспільства є відродження цього «духовного супутника» – книги – та відродження її виховного впливу через визнання літературних творів. Молоді перш за все потрібні книги, які вирішують її проблеми, викривають сучасне суспільство, вчать відповідальності та співчуття.

Інклюзивні наративи в підлітковій літературі відіграють особливу роль у представленні різноманітності та рівності. Вони створюють можливості для представлення різних соціальних і культурних груп, у тому числі з особливими потребами. Це сприяє толерантності, розумінню та співчуттю серед читачів і створює атмосферу відкритості та прийняття.

Герой з особливими потребами стає центральною фігурою в системі персонажів роману, дозволяючи читачеві зануритися в його світ і відчувати його внутрішні конфлікти та проблеми. Тема самотності головного героя є однією з головних тем роману і відображає складні емоційні та соціальні аспекти життя людини з аутизмом.

Методичні рекомендації до вивчення роману Лізи Томпсон «Хлопчик-золота рибка» у закладах загальної середньої освіти допоможуть учителям підготувати уроки з розбором та обговоренням цього тексту, сприятимуть розвитку в учнів критичного мислення, емпатії та толерантності.

Усі ці міркування свідчать про важливість літературних творів як засобу відображення й осмислення різноманітних сторін людського досвіду та підкреслюють роль літератури в навчально-виховному процесі як засобу виховання й розвитку особистості. Роман Лізи Томпсон «Хлопчик-золота рибка» має великий потенціал для використання в шкільній освіті, щоб допомогти учням краще зрозуміти та прийняти різноманітність навколишнього світу.

Такі характеристики інклюзивного простору в школах, як створення безбар'єрного середовища для всіх учнів, визначення та задоволення потреб кожної дитини, сприяють рівним можливостям навчання для всіх.

Однак існує кілька проблем із запровадженням інклюзивного простору в школах, таких як брак відповідних ресурсів і педагогічного персоналу, стереотипне сприйняття людей з обмеженими можливостями та відсутність належної правової та інфраструктурної підтримки.

Завдяки включенню книжки «Хлопчик-золота рибка» до шкільної програми в учнів формується розуміння та терпимість до різноманітності світу, підвищується емпатія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – № 6(8). – К. : Університет "Україна", 2009. – С. 17-18.
2. Б. Салюк, Типологія традиційних образів дитини-бешкетника у художніх творах для дітей і про дітей: автореф. дис. ... канд. філол. наук, Тернопіль, 2011. – 20 с.
3. Гнідець У. Специфіка комунікації у літературі для дітей та юнацтва (на матеріалі сучасної німецькомовної прози): дис. канд. філол. наук Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. Сімферополь, 2008. – 224 с.
4. Головченко Н. Роль Сучасної української літератури у формуванні толерантного суспільства. Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи, 2020, с. 207-210.
5. Даніелс Елен Р. і Стаффорд Кей. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. – Л. : Тов. "Надія", 2002. – С. 23.
6. Долбенко Т. Проблеми вікових і психологічних особливостей підлітків-читачів у ХХ столітті у системі активізації їхньої пізнавальної діяльності. Вісник книжкової палати, 2006, № 6, с. 21-24.
7. Долбенко Т. Розвиток художнього смаку та кола читання для розширення пізнавальної діяльності дітей. Вісник книжкової палати, 2004, № 1, с. 32-35.
8. Зайцева К., Сучасні компаративні дослідження дитячої літератури в Україні "Літературознавчі студії", за ред. Г. Семенюк, вип. 39 (ч. 1), 2013, с. 373-378.
9. Іноземцева С.В. Використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portalsoc_gumznpkhnpuTtMNiV2008_2111.htm.

10. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст., Київ, 2018. – 320 с.
11. Коцюбенко, Я. С. Соціально-психологічні особливості соціалізації у період ранньої юності. Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі, 2021, с. 110-112.
12. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: Навч. посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
13. Марія Бліндюк. Що таке інклюзивна література й кому вона потрібна. 2021. Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/102469-so-take-inkluzivna-literatura-j-komu-vona-potribna>.
14. Міжнародна статистична класифікація хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я: десятий перегляд: у 3 т. – Женева: ВООЗ, 1995. – Т. 1. – 697 с. – URL: <http://www.Surgery.org.ua/Documents/Details/aa535505-419d-4d67-a9e7-5c6d4b8f1ced?title=MizhnarodniiKodifikatorKhvorobMkklhO>
15. Огар Е., Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби), Львів, 2012.
16. Огар Е., Особливості читацької поведінки сучасних підлітків "Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія: Журналістика. Літературознавство", Вип. 9, № 1, 2008, с. 109-114.
17. Олійник Є., Для дитячої літератури заборонених тем немає. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a724945071.html>.
18. Основи практичної психології Під ред. С. Головка. – Київ: Либідь, 2003. – 396 с.
19. Підчасов, Євген; Чепелева, Надія; Лазарева, Таїсія. Психолого-Педагогічний аспект формування свідомості сучасної молоді під впливом підліткової літератури (Young Adult Fiction). Вісник науки та освіти, 2024, 1 (19). С. 31-36.
20. Про табу без табу Режим доступу: <http://www.barabooka.com.ua/pro-tabu-bez-tabu> (Савчин М., Василенко Л., Вікова психологія, Київ, 2017).

21. Програма із зарубіжної літератури для 10-11 класів для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень Профільний. 2018. – 69 с.
22. Програма із зарубіжної літератури для 5–9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 2017. – 70 с.
23. Рижко О. Режим доступу: <https://www.ukrinform.com.ua/branch/culture/2720870-olena-rizko-pismennica.html>
24. Сірук В., Наративні структури в українській новелістиці 80 - 90-х років ХХ ст. (Типологія та внутрішньотекстові моделі): автореф. дис. ...канд. філол. наук, Київ, 2003. 25 с.
25. Сучасна реалістична проза для дітей: чому й кому Режим доступу: <http://urccyl.com.ua/novyny/details/items/suchasna-realistichna-proza-dlja-ditei-chomu-i-komu>
26. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи. О. Таранченко Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. №1. – С. 19.
27. Томпсон Ліза. Хлопчик Золота Рибка, Львів: Видавництво Старого Лева, 2022. – 368 с.
28. Українська дитяча література. Хрестоматія критичних матеріалів. Упорядкували Гуревич Ф.Х., Савченко В.С. К., 1962. С. 13-39.
29. Чернишенко В., Не-книжки Сергія Гридїна Режим доступу: <http://litakcent.com/2016/11/23/ne-knyzhky-serhija-hrydina>
30. Cart, Michael. Young Adult Literature: From Romance to Realism. Chicago: American Library Association, 2010. Print. 51 p.
31. Children's Genres Режим доступу: http://www.breitlinks.com/my_libmediachildren%27s_genres.htm
32. Genres of Children's Literature Режим доступу: <https://goldstein.cci.fsu.edu/files/2012/10/Genres-of-childrens-lit2.pdf>
33. Jakubowska-Krawczyk K., Przestrzen realna czy mityczna? Kazka pro Majdan Chrystyny Lukaszczuk, Geografia krain zmyslonych. Wokoi kategorii miejsca i

- przestrzeni w literaturze dziecięcej, młodzieżowej i fantastycznej, pod red. W. Kosteckiej i M. Skowery, Warszawa 2016, s. 137-174.
34. Kachak T., Blyznyuk T., Contemporary Ukrainian Literature for Children and Youth in the Context of Multiculturalism as an Educational Practice "Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Vol 5, nr 1, 2018, p. 128-135.
35. Kachak T., The Theme of Death in Ukrainian Literature for Children: Artistic Peculiarities (based on Halyna Kyrpa's story My Dad Has Become a Star) "Studia polsko-ukrainские", nr 5, 2018, s. 161-174.
36. Meek M., Introduction Definitions, themes, changes, attitudes International Companion Encyclopedia of Children's Literature, Edited by Peter Hunt. London and New York 2004, Volume I, p. 1-12.
37. Nikolajeva M., Narrative theory and children literature International Companion Encyclopedia of Children's Literature. Second Edition Edited by Peter Hunt, London and New York 2004, Vol. 1, p. 166-178.
38. O'Sullivan E., Comparing Children's Literature Режим доступу: <http://www.gfl-journal.de2-2002osullivan.pdf>

Додаток Б

